

Тетяна ЖАЛКО,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії
та методики викладання шкільних предметів ВІППО;
Оксана МУЛЯР,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії
та методики викладання шкільних предметів ВІППО

Ефективна комунікація: мистецтво подолання мовних бар'єрів у професійному спілкуванні

Розглядаються основні аспекти подолання мовних бар'єрів у професійному спілкуванні, зокрема, в контексті освітнього процесу. Аналізуються причини виникнення мовних бар'єрів. Особливу увагу приділено методам і стратегіям, які можуть бути використані для подолання цих перешкод. Підкреслюється важливість створення емоційно сприятливого клімату, застосування мотиваційних підходів і використання практичних методик, таких як мнемонічні асоціації, гра в контексті, вправи на активне мовлення та інші. Визначаються основні труднощі, котрі заважають ефективній комунікації, та рекомендації для їх подолання у професійному середовищі.

Ключові слова: комунікація, мовні бар'єри, професійне спілкування, мотивація, причини виникнення, шляхи подолання.

Tetiana Zhalko, Oksana Muliar. Effective Communication: the Art of Overcoming Language Barriers in Professional Communication.

The article examines the main aspects of overcoming language barriers in professional communication, particularly in the context of the educational process. The causes of language barriers are analyzed. Special attention is given to methods and strategies that can be used to overcome these obstacles. The importance of creating an emotionally supportive climate, applying motivational approaches, and using practical techniques such as mnemonic associations, contextual games, speaking exercises, and others is emphasized. The main difficulties hindering effective communication and recommendations for overcoming them in a professional environment are identified.

Keywords: communication, language barriers, professional communication, motivation, causes, ways to overcome.

Актуальність теми особливо зростає в контексті освіти, оскільки здатність до ефективного спілкування є важливим компонентом професійної підготовки здобувачів освіти. Вивчення мовних бар'єрів і методів їх подолання має безпосереднє значення для майбутнього фахівця, оскільки вони можуть суттєво вплинути на здатність реалізувати себе у професійному середовищі. Здобувачі освіти перебувають на етапі формування комунікативних навичок, а це критичний період для розвитку їхньої мовленнєвої та соціальної компетентності. Подолання мовних бар'єрів на ранніх етапах навчання допомагає не лише покращити результативність освітнього процесу, але й сприяє розвитку впевненості та готовності до активної участі в суспільних і професійних діалогах.

В умовах інтеграції освіти у глобалізованому світі вміння спілкуватися без бар'єрів стає важливою навичкою для молоді. Відсутність мовних бар'єрів дозволяє здобувачам освіти не тільки успішно долати труднощі вивчення мов (як рідної, так й іноземних),

але й використовувати їх для розширення професійних можливостей, участі в наукових проєктах і стажуваннях.

Таким чином, дослідження ефективних способів подолання мовних бар'єрів є надзвичайно важливим для розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти, що сприятиме їх успішній адаптації в сучасному професійному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Запропонована тема була досліджена багатьма науковцями. Особливий інтерес для вчених і практиків становлять мовні бар'єри, які є суттєвою перешкодою для ефективного формування комунікативних навичок у здобувачів освіти. На думку науковців Т. Вербицької, В. Зимової, О. Леонтович, Е. Андрієнко, О. Висоцької, Н. Яковлевої та інших, мовні бар'єри обмежують можливості для повноцінної взаємодії і можуть значно ускладнювати процес навчання і соціалізації. Ці бар'єри, що можуть виникати як на психологічному, так і на лінгвістичному рівні, перешкоджають

здобувачам освіти виражати свої думки, обговорювати ідеї та ефективно взаємодіяти з іншими людьми, що є важливою складовою їх професійної та особистісної підготовки. Водночас мовні бар'єри можуть стати причиною низької мотивації до навчання, страху перед помилками та невпевненості у собі.

Для науковців і практиків вивчення мовних бар'єрів є важливим, оскільки це дозволяє розробити стратегії і методики, що сприятимуть їх подоланню. Зокрема, науковці зосереджуються на вивченні способів розвитку лексичних і граматичних навичок, а також на створенні психологічно комфортного середовища, що дозволяє здобувачам освіти зняти бар'єри і подолати страх перед спілкуванням.

Проведений аналіз науково-методичної літератури констатує, що питання запобігання та усунення мовних бар'єрів, а також пошук технологій, які б забезпечили ефективне засвоєння мовних навичок, є недостатньо вивченими.

Мета статті – здійснити аналіз сутності дефініції «мовний бар'єр», виявити основні перешкоди у спілкуванні, з'ясувати шляхи подолання мовних бар'єрів і визначити їх вплив на освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Для визначення та обґрунтування дослідження спершу розглянемо сутність дефініції «мовні бар'єри». Це поняття є широко вживаним у сучасній лексиці, проте не має чіткого й однозначного визначення. Це зумовлено тим, що, окрім мовного бар'єру, існують інші, які за змістом схожі або навіть взаємопов'язані з ним. До таких бар'єрів відносяться лінгвістичні, комунікативні, соціальні, емоційні, особистісні, психологічні та інші.

Мовний бар'єр трактується як особиста, суб'єктивна складність у застосуванні вже набутих знань. Він є своєрідною психологічною перешкодою у мовленні, яка виражається в труднощах із формулюванням власних думок і поглядів [1, с. 285–291]. Н. Яковлева розглядає цей феномен як психологічне явище, що виникає через недостатню мотивацію до навчання, занижену або завищену самооцінку, несприятливий психологічний клімат у навчальному колективі, а також нестачу необхідних навичок і вмінь для ефективного спілкування. Це, у свою чергу, стає перешкодою для конструктивної взаємодії та обміну інформацією в процесі спільної діяльності [5].

Під мовними бар'єрами прийнято розуміти нездатність людини, яка абсолютно не володіє або володіє певним лексичним і граматичним матеріалом, сприймає і продукує спонтанну мову в будь-якому іншомовному середовищі внаслідок невпевненості у своїх знаннях [3; 4; 5].

Зважаючи на це, мовний бар'єр можна визначити як особисту неспроможність здобувачів освіти ефективно використовувати наявні знання та вміння для здійснення комунікативної діяльності. Цей бар'єр проявляється, коли учень не може повною мірою застосувати власну мовну компетентність у реальних умовах спілкування, що може бути викликано різними чинниками. До них відносяться не лише лінгвістичні труднощі (недостатнє володіння лексикою, граматичними структурами, проблеми з вимовою чи розумінням на слух), але й психологічні перешкоди, такі як страх перед помилками, невпевненість у власних силах або соціальний тиск.

Однією із поширених причин виникнення мовних бар'єрів є невпевненість здобувачів освіти у рівні власних знань, що спонукає їх уникати комунікативної діяльності. Вагомими факторами можуть бути й відсутність внутрішньої мотивації, а також страх взаємодії з більш компетентним співрозмовником.

Додатковими причинами можуть бути:

- недостатній рівень комунікативної підготовки;
- невміння застосовувати теоретичні знання у реальному мовленнєвому середовищі;
- відсутність підтримки з боку викладача або класу (групи);
- несприятливий психологічний клімат під час навчання.

Окрім психологічних труднощів, що викликають появу мовних бар'єрів, деякі мовознавці акцентують увагу й на лінгвістичних труднощах. На їх думку, лінгвістичний бар'єр подолати простіше, оскільки він пов'язаний з об'єктивними причинами, такими як пасивний словниковий запас, недостатні знання з граматики тощо. Водночас, хоча лінгвістичні труднощі є більш конкретними й піддаються корекції за допомогою навчання, вони можуть взаємодіяти з психологічними факторами, посилюючи загальний мовний бар'єр. Наприклад, недостатнє володіння граматичними структурами або невміння правильно вимовляти слова може викликати у здобувачів освіти страх говорити, боязнь помилитися й отримати негативну оцінку як від педагога, так і від однокласників.

Однією з причин виникнення мовних бар'єрів, на думку деяких дослідників, є особистість педагога та його стиль взаємодії зі здобувачами освіти. Зокрема, С. Крашен вказує, що мовний бар'єр може посилюватися, коли педагог займає надто домінуючу позицію в аудиторії, говорить більше, ніж його учні, постійно інструктує і виправляє кожну помилку. Надмірна корекція й коментування висловлювань

здобувачів освіти можуть створювати напружену атмосферу, викликаючи у них страх помилитися та небажання брати участь у комунікативній діяльності [6]. Крім того, авторитарний стиль викладання, коли педагог намагається жорстко контролювати освітній процес і не залишає простору для ініціативи учнів, може призводити до зниження їхньої мотивації, скутості у висловлюваннях та обмеження природного розвитку мовленнєвих навичок.

Дослідники, які вивчали проблему подолання мовних труднощів, дійшли спільної думки, що ефективно вирішення цього питання потребує виконання кількох важливих умов [2; 3; 4].

По-перше, необхідно визнати сам факт існування мовного бар'єру та усвідомити його основні причини, що можуть бути як психологічного, так і лінгвістичного характеру. Створення сприятливого психологічного клімату в класі (групі) є ключовим аспектом для подолання мовного бар'єру та розвитку комунікативних навичок здобувачів освіти. Педагог відіграє значну роль у формуванні цього середовища, оскільки від його підходу залежить, наскільки комфортно і впевнено учні будуть почувати себе під час спілкування. Для цього педагог повинен акцентувати увагу на успіхах школярів, навіть на незначних досягненнях, що дозволить підвищити їх самооцінку та мотивацію. Позитивний зворотний зв'язок допомагає зміцнити віру в свої сили і зменшує страх перед помилками, що є однією з основних причин мовного бар'єру. Педагог має створювати ситуації, у яких здобувачі освіти можуть взаємодіяти без страху чи осуду, даючи їм можливість висловлювати свої думки. Це можуть бути різноманітні інтерактивні методи навчання: групові обговорення, рольові ігри, парні чи малі групові завдання, де учні не лише практикують мовні навички, але й отримують емоційну підтримку від однокласників. Важливо, щоб ситуації спілкування були побудовані таким чином, аби здобувачі освіти могли відчувати себе не лише учнями, а й активними учасниками освітнього процесу. Така підтримка з боку педагога дозволяє створити атмосферу довіри, що у свою чергу сприяє розвитку впевненості у собі та усуненню психологічних бар'єрів, допомагаючи здобувачам освіти більш ефективно використовувати свої мовні здібності у реальному спілкуванні.

По-друге, важливим фактором для подолання мовного бар'єру є наявність сильної мотивації. Особливо значущою є внутрішня мотивація, яка базується на особистих чи професійних потребах здобувачів освіти. Коли учень розуміє важливість володіння мовними навичками для досягнення своїх цілей, таких як успішне завершення навчання,

кар'єрне зростання чи самореалізація, він значно більше прагне подолати труднощі в спілкуванні та навчанні. Внутрішня мотивація, на відміну від зовнішньої (яка може бути зумовлена оцінками чи вимогами педагога), має стійкіший і глибший вплив на освітній процес. Коли здобувачі освіти мають чітке усвідомлення, що мовні навички потрібні їм для особистісного розвитку чи для професійного успіху, це допомагає подолати страх перед помилками, невпевненість у своїх силах та інші психологічні бар'єри. Мотивація також стимулює здобувачів освіти активно долати свої слабкі місця, що забезпечує більш глибоке і якісне засвоєння матеріалу. Вона дозволяє зберігати стійкість перед труднощами і продовжувати вдосконалювати мовні навички, навіть коли на шляху виникають перешкоди. Таким чином, внутрішня мотивація є ключовим елементом не лише для подолання мовних бар'єрів, але й для загального успіху в навчанні та розвитку комунікативної компетентності.

По-третє, необхідно створити відповідні умови та забезпечити ресурси для усунення мовних бар'єрів. Це може включати:

- *використання сучасних методик викладання, що стимулюють активне мовленнєве спілкування.* Включення в освітній процес методів, які стимулюють активне залучення учнів до спілкування, таких як рольові ігри, дискусії, мініпрезентації. Це дозволяє зменшити страх перед спілкуванням і дає можливість практикувати мову в реальних ситуаціях;

- *практичне занурення у мовне середовище через інтерактивні заняття.* Забезпечення доступу до сучасних навчальних матеріалів, таких як аудіо- й відеоресурси, інтерактивні платформи, онлайн-курси та програми, що допомагають здобувачам освіти покращити навички сприйняття і використання мови;

- *зворотний зв'язок і корекція.* Регулярне надання конструктивного зворотного зв'язку школярам, який допомагає визначити слабкі місця у володінні мовою і сприяє їх усуненню. Важливо, щоб педагоги не лише коригували помилки, але й підкреслювали успіхи учнів, що мотивує до подальшого навчання.

Створення емоційно сприятливої атмосфери в класі є одним із ключових факторів, які сприяють залученню до освітнього процесу та подоланню мовних бар'єрів. Коли здобувачі освіти відчують себе комфортно і психологічно захищеними в навчальному середовищі, вони зменшують рівень тривожності та страху перед помилками, що, у свою чергу, позитивно впливає на їхню здатність використовувати мовні навички.

Для створення сприятливого психологічного клімату в класі / групі, який сприяє подоланню мовних

бар'єрів, педагог може використовувати різноманітні прийоми:

1. *Розвиток мовленнєвих навичок.* Завданням педагога є навчити учнів найбільш ефективних прийомів запам'ятовування лексики, що включає залучення різних видів пам'яті: зорової, слухової, моторної та логічної. Це дозволяє забезпечити глибоке і стійке засвоєння нових слів, термінів, визначень, афоризмів, а також допомагає учням легше використовувати їх у реальних ситуаціях спілкування. Наприклад:

- *добір антонімів і синонімів* – їх використання дозволяє здобувачам освіти глибше зануритись у значення слова, що допомагає не лише запам'ятати його, а й зрозуміти контекст, у якому це слово може використовуватись. Це сприяє розвитку лексичної гнучкості та збагаченню словникового запасу;

- *застосування логічних схем і карт пам'яті* – допомагає здобувачам освіти виокремити нову лексику в категорії або тематичні групи. Це дозволяє зменшити когнітивне навантаження і забезпечує чіткішу організацію мовного матеріалу;

- *активне використання моторної пам'яті* – учні можуть використовувати методи, які передбачають фізичну активність для запам'ятовування, наприклад, написання слів або фраз від руки, виконання вправ з рухами під час вивчення нової лексики. Цей підхід задіює моторну пам'ять і допомагає краще закріплювати лексичний матеріал;

- *метод мнемонічних асоціацій* – здобувачі освіти можуть створювати зв'язки між новими словами та вже знайомими образами, ситуаціями або поняттями. Це активує не лише вербальну пам'ять, але й зорову, допомагаючи краще запам'ятовувати лексичні одиниці. Наприклад, можна асоціювати нові слова з яскравими візуальними образами або життєвими ситуаціями, що підвищує ефективність запам'ятовування.

2. *Починати заняття із жарту або невеликої мовної гри.* Це допомагає розрядити обстановку, зняти напругу і створити атмосферу довіри. Такий прийом

дозволяє учням розслабитися, знижує рівень тривожності та страху перед помилками, що може суттєво полегшити мовне спілкування.

3. *Використання прийому «навмисної помилки».* Педагог може зробити помилку на дошці і попросити учнів її виправити. Це не лише демонструє, що помилки є природною частиною навчання, але й показує учням, що педагог толерантно ставиться до їхніх помилок і не боїться їх, створюючи таким чином атмосферу, в якій здобувачам освіти легше експериментувати з мовою.

4. *Уміння висловлюватися та вислуховувати думки учнів.* Важливо активно заохочувати здобувачів освіти до участі в обговореннях, виявляти інтерес до їхніх ідей та думок. Це сприяє покращенню самооцінки учнів, адже вони відчують, що їхня точка зору важлива і цінується. Крім того, така підтримка формує почуття безпеки, що дозволяє школярам більш вільно спілкуватися і розвивати свої комунікативні навички.

Крім того, важливим є розвиток упевненості у власних мовних здібностях, формування навичок самостійного подолання труднощів і створення підтримувального середовища, де учні можуть вільно висловлювати свої думки без страху осуду. Поєднання цих факторів значно підвищує шанси на успішне подолання мовних бар'єрів і розвиток комунікативної компетентності.

Висновки. Головні стратегії подолання мовних бар'єрів включають кілька ключових підходів, які сприяють ефективному засвоєнню мови та активному її використанню в комунікативних ситуаціях. Серед них виокремлюємо: грамотний добір лексичного і граматичного мінімуму; поступовість; вивчення лексики і граматики в контексті реальних ситуацій; регулярний контроль засвоєння нового матеріалу; постійне використання нових знань. Завдяки таким стратегіям учні не тільки ефективно будуть засвоювати нову лексику і граматику, а й отримають можливість активно використовувати мову в різноманітних ситуаціях, що є ключем до подолання мовних бар'єрів.

Використані джерела

1. Висоцька О. Психологічні бар'єри під час вивчення іноземних мов: передумови формування та організація подолання. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 285–291.
2. Глазкова І. Я. Комунікативні бар'єри: сутність, причини появи, типологія. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. Слов'янськ : СДПУ, 2011. № 55. Т. I. С. 250–260.
3. Козирев М. П. Бар'єри педагогічного спілкування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна* : зб. наук. пр. / гол. ред. М. М. Цимбалюк. Львів : ЛьвДУВС, 2013. Вип. 2. С. 136–146.
4. Щілінська Г. Комунікативні бар'єри у процесі міжкультурної взаємодії студентів та шляхи їх вирішення. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2015. Вип. 18. С. 50–58.
5. Яковлева Н. Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.
6. Krashen S. *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Oxford ; New York : Pergamon Press, 1981. 161 p.